

Algunes reflexions sobre l'elaboració de la Compilació¹

Jordi Figa López-Palop
Notari

Quan l'amic Eladi Crehuet em va demanar que participés en una taula rodona sobre la Compilació del 1960, al·legant que, ja que per desgràcia els *parens* d'aquest text havien mort, seria bonic que algun dels fills dels redactors en diguéssim alguna cosa, em vaig sentir alhora alabat i sorprès, ja que, quant a la Història, amb majúscules, dels antecedents i la redacció és sobradament coneguda, mitjançant treballs dels mateixos compiladors, posteriorment en obres com ara els *Fonaments de dret civil català*, de Lluís Puig i Ferriol i Encarna Roca i Trias, i més modernament d'altres autors com ara el mateix Pablo Salvador. Quant al que podríem anomenar la *petita història*, no només està pendent de ser escrita en gran part, sinó que difícilment s'escriurà ja. Que jo sàpiga, Josep M. de Porcioles és l'únic dels redactors que ha deixat unes memòries, on dedica només un parell de pàgines a l'elaboració de la Compilació, i es remet a una obra sobre la història del text que, segons declara, té acabada i a punt de donar a la impremta, de la qual no tinc notícies que s'hagi publicat. El senyor Roca-Sastre, en uns estudis sobre la Compilació, fa referència a una obra de Camps i Arboix sobre aquesta matèria, que, suposo, es deu tractar de la *Història del dret civil català modern*. També tracta alguna cosa sobre aquesta matèria l'*Homenot* de Pla a Roca-Sastre i poca cosa més.

D'altra banda, i quant a aquesta petita història, poca cosa hi puc afegir. Comentaris sentits a casa sobre les jornades d'Andorra i, en concret, comentaris de profunda admiració vers els coneixements jurídics d'en Ramon M. Roca-Sastre, i vers la subtileza jurídica d'en Ramon Faus (un cap privilegiat, segons el meu pare). Elogis vers l'energia política d'en Porcioles per tirar endavant el projecte, i comentaris a les resistències de la Comissió de Codificació en relació amb «aquells catalans que volen fer un Codi civil paral·lel».

I és que la Comissió estava molt disposada a acollir les *especialitats forals* d'alguns territoris espanyols, en forma d'apèndix i, fins i tot, de compilacions

1. Ponència de l'autor llegida en el col·loqui mantingut a la Universitat de Cervera l'octubre del 2008. Puig Salellas va animar l'autor a participar-hi i va ser present a l'acte; per això, valgui aquest petit treball com a modest homenatge a la seva memòria.

separades, sempre que fossin només un afegit, com més folklòric i breu millor, al tronc central del Codi civil espanyol. La cosa va funcionar relativament bé amb la compilació de Biscaia del 1959, amb 63 articles. Però quan va arribar a les Corts el projecte de compilació català, amb 524 articles, i amb la pretensió d'alterar, a més a més, el sistema de fonts del Codi civil espanyol, es va trobar amb una oposició frontal. En una primera redacció, es van suprimir tant els articles que van considerar semblants als del Codi civil espanyol, per considerar-los superflus (segons el meu pare, en una activitat francament insecticida), com els excessivament contraris al seu esperit (en aquest sentit, cal recordar que Castan, que presidia la comissió, va tenir autèntics problemes per tal de fer veure als seus membres que el dret successori català es regia per principis del dret romà, completament diferents dels aplicables al Codi civil espanyol, i que això tenia conseqüències en l'articulat). En resum, en paraules de Porcioles, després de retallar gairebé 150 articles, el projecte va quedar «desossat», i només per mitjà d'esmenes es va poder restituir en part el projecte primitiu, que ja de per si era prou tímid.

Entrant en matèria, em fixaré en tres punts de reflexió que es posen especialment de manifest quan s'estudia el dret de família en la Compilació:

— La necessitat constant que hi havia, en l'aplicació del dret de família de recórrer al Codi civil espanyol com a dret supletori.

— La regulació extensa d'institucions gairebé moribundes.

— El desfasament que hi havia amb el que ja començava a ser una realitat social el 1960.

Per acabar, em faré dues preguntes:

— Què queda de la Compilació originària en l'actual Codi de família?

— I, fins a quin punt es pot parlar avui dia de tradició jurídica catalana en vista del nou Codi de família?

Aplicació constant del Codi civil espanyol com a dret supletori

Potser seria interessant començar per diferenciar entre el que és una memòria, un apèndix i una compilació.

Castan defineix la memòria com un conjunt de disposicions de dret foral, que permeten la subsistència d'aquelles institucions que no sigui possible suprimir ni elevar a la llei general. Els apèndixs constitueixen un conjunt de disposicions de dret foral, que permeten la subsistència de les institucions que convé conservar com a excepció al Codi civil espanyol. Les compilacions, si bé representen la possibilitat de codificació del dret foral, tenen per objecte, segons aquest autor, l'elaboració d'un futur i mai intentat Codi general. De tota manera, totes tres tenen dos elements comuns: el sistema de fonts del Codi civil espanyol no havia de ser alterat, i tota Compilació havia de derogar els drets supletoris no reconeguts per ella. En la pràctica, com ha posat en relleu Pablo Salvador, en un sistema sense

potestat legislativa pròpia, tota codificació representava l'anquilosament del dret propi i la seva lenta eliminació, ja sigui pel desús, ja sigui per la substitució pel dret civil comú. D'aquí l'afany dels autors catalans, des de la Memòria de Duran i Bas en endavant, per aconseguir un sistema de fonts propi (encara que fos per la via obliqua de la interpretació) i aconseguir la consideració de la Compilació com a *continuació* del dret propi anterior que no en comportés la desaparició per derogació expressa.

Gran part de les lluites que hi va haver en la Comissió de Codificació van tenir per objecte aquesta qüestió, i en aquest sentit s'ha de reconèixer que el resultat final no va ser precisament satisfactori, ja que només es va aconseguir que la tradició jurídica catalana «es prengué en consideració» per tal d'interpretar (no per completar o integrar) els preceptes de la Compilació. L'exposició de motius deixava les coses prou clares. Literalment deia: «D'ara endavant coneixerem quin és el dret especial de Catalunya examinant només la Compilació; i totes les matèries i qüestions que hi manquin de precepte aplicable s'haurà de regir pel Codi civil», sens perjudici d'una remissió, més aviat genèrica, a la vella llei, doctrina i jurisprudència que en matèria interpretativa «s'hauria de consultar». D'altra banda, les dues primeres disposicions finals deixaven poc marge a la imaginació: «1. Les normes de dret civil especial de Catalunya, escrit o consuetudinari, principal o supletori, vigents en la promulgació d'aquesta Compilació, queden substituïdes per les que hi són contingudes. 2. En allò que no estableix aquesta Compilació regiran els preceptes del Codi civil que no s'hi oposin i les fonts de dret d'aplicació general.»

I això va tenir una importància aclaparadora en matèria de dret de família. Figa Faura, en els seus comentaris a la Compilació, ja deia amb caràcter general que després de l'entrada en vigor d'aquesta, 1.543 articles del Codi civil espanyol eren vigents a Catalunya, i només 398 no ho eren. I en el seu Manual estudiava aquesta qüestió.

Per tal de parlar només del dret de família, les esposalles les regulava íntegrament el Codi civil espanyol (art. 43 i 44); les normes generals del matrimoni: classes, prohibicions, llicències i autoritzacions, també estaven regulades íntegrament pel Codi civil espanyol (art. 42 a 49); les corresponents al matrimoni civil: requisits, impediments i la dispensa, efectes i solemnitats, també (art. 86 i s.). En aquesta matèria només el matrimoni canònic deixava de ser regit pel Codi civil espanyol, per passar a ser-ho pel dret canònic. Els efectes personals del matrimoni i la suspensió, el cessament, la nul·litat i l'extinció de la relació matrimonial estaven també regulats amb caràcter exclusiu pel Codi civil espanyol o pel dret canònic, amb algunes excepcions en matèria de dret de família (restitució del dot, joia mitjana, any de plor, etc.), i en les segones noces, amb la reserva binupcial i la Llei *Haec edictali*.

En matèria de filiació, la filiació legítima era regulada plenament pel Codi civil espanyol; l'adoptiva també, amb petites excepcions relatives a la capacitat

d'adoptar (art. 6) i al fet de no reconèixer cap dret als pares adoptants en la successió dels adoptats; i quant a la filiació legítima, també se segueix aquesta regla si exceptuem el punt, en certa manera significatiu, de la investigació de la paternitat, i el de la impugnació de la filiació il·legítima (art. 4 i 5 de la Compilació) .

A l'últim, i per no fer-me pesat, la pàtria potestat i la tutela queden sota la regulació exclusiva del Codi civil espanyol.

En resum, només en matèria d'efectes patrimonials del matrimoni, amb la regulació ja més extensa d'institucions com ara les capitulacions matrimonials, el dot i, sobretot, els heretaments, es pot deixar de banda el dret supletori a què tant he fet referència.

Regulació extensa d'institucions gairebé moribundes

En un article de la *Revista Jurídica de Catalunya*, publicat amb motiu de la presentació a les Corts del Projecte de Compilació, Ramon Faus distingia quatre tipus d'institucions: les caigudes en desús i les regulades amb més perfecció en el Codi civil espanyol, que no van ser recollides en la Compilació; les incloses amb algunes rectificacions, encara que s'haurien pogut suprimir sense que per això patís la vida jurídica de Catalunya; i les que han de ser «tractades i recollides amb cura amorosa, perquè són vitals per al país».

De tota manera, cal entendre que el criteri d'admissió va ser molt ampli. La mateixa exposició de motius de la Compilació deia que «El criteri general que inspira la meritíssima labor d'aquesta Comissió ha estat francament conservador, car entengué que no havia de prosperar una supressió prematura d'institucions d'antic rang, la compatibilitat o la incompatibilitat de les quals amb la conjuntura jurídica del moment, la pràctica mateixa s'encarregarà de manifestar».

Concretament, en dret de família, sembla que són dos, principalment, els àmbits que es van considerar dignes de ser regulats en la Compilació, i que es poden atribuir a la divisió tradicional entre allò rural i allò urbà: d'una banda, les capitulacions matrimonials, amb el dot i els heretaments, que junt amb l'usdefruit universal de viduïtat constitueix, en paraules de Roca-Sastre, «el nucli central de l'estatut jurídic de la família pairal o rural catalana». A més a més, regula, per a un àmbit territorial concret, un seguit de règims matrimonials especials, com ara l'associació de compres i millores de Tarragona, l'agermanament de Tortosa i la mitja guanyeria de la Vall d'Aran, i institucions tan mortes com ara el *tantumdem* de Girona; i, d'altra banda, en un àmbit d'aplicació ja més ampli i urbà, el règim econòmic matrimonial de separació de béns, la contractació entre cònjuges i la investigació de la paternitat.

Doncs bé, és evident que la «família rural» a la qual s'havia d'aplicar aquest dret familiar en el primer dels àmbits abans esmentats estava canviant en els anys cinquanta del segle passat, i aquest canvi no ha deixat d'accelerar-se en aquests

darrers anys. D'aquest procés en parlarem a la part final de la intervenció. En tot cas, aquest canvi es reflecteix en l'atorgament dels capítols, i en l'aplicació pràctica del dot i els heretaments. A principi de segle xx, la pràctica capitular s'estenia a totes les comarques de Catalunya. En la dècada dels anys vint es van atorgar a Catalunya 21.700 capítols; en la dècada dels anys cinquanta, se'n van atorgar 11.642 (gairebé la meitat), i en la dècada dels anys setanta, 4.738 (menys d'una quarta part). En el darrer decenni no s'ha arribat al miler. Per a parlar d'una notaria en certa manera representativa en aquesta matèria, la de Solsona, en l'últim decenni s'han atorgat disset escriptures de capítols matrimonials.

Certament, es pot parlar, i alguns autors ho han fet, que, des d'un punt de vista tècnic, les institucions regulades no estan en decadència, sinó que el que està en decadència és la família rural o els camperols en general. Crec que aquest criteri no és seriós.

En tot cas, sembla que són diverses les raons per les quals es van recollir institucions de dret de família que els mateixos compiladors consideraven, en llur fur intern, ja caduques:

— En primer lloc podem col·locar el fet de que l'*iter* compilador va durar més de vuitanta anys. En fi, la Compilació és l'últim fruit d'un procés que es va iniciar amb la promulgació del Codi civil espanyol, mitjançant un seguit de memòries i projectes, de sobres coneguts, i que recollien un dret català i unes institucions que en el moment concret de la redacció estaven plenament vives. Naturalment, els compiladors van tenir en compte, i molt, les memòries esmentades i els projectes.

— El fet que alguna de les institucions recollides tenien una base fonamentalment consuetudinària, sobretot en matèria de contingut de capitulacions matrimonials, i només amb remots antecedents del dret romà. Els compiladors van pretendre fixar i donar una regulació clara i correcta a aquestes institucions.

— La por que les institucions no recollides en la Compilació fossin derogades. Segons la interpretació més acceptada (i deixant de banda criteris voluntaristes, dignes de tot elogi, i ja posteriors en el temps, com ara els defensats en el Segon Congrés Jurídic Català), després de la promulgació de la Compilació, i a manca d'aquesta, entrava com a dret supletori el Codi civil espanyol, cosa que es va intentar evitar tant com va ser possible. En aquest sentit, es poden entendre, per exemple, les reticències d'autors com ara Borrell vers aquesta.

— A l'últim, es pot apuntar la conveniència de regular institucions que, si bé momentàniament havien caigut en desús, podia ser convenient mantenir-les per si s'aconseguia donar-los una nova utilitat en un futur. I aquí sí que entenc que podia haver-hi una part de raó, almenys quant al manteniment d'un document marc com poden ser els capítols matrimonials, que han trobat una nova utilitat com a mitjà per al canvi de règim matrimonial de béns dins el matrimoni, i que podrien tenir, en un futur, un paper destacat en l'establiment d'unes regles clares de comportament d'ambdós cònjuges dins el matrimoni,

amb determinació de drets i deures d'aquests, en l'àmbit de la llar, i amb una àmplia regulació privada de les conseqüències patrimonials i personals de la dissolució del vincle, com veiem que ja es fa en el dret anglosaxó. En aquest sentit, no deixa de ser un precedent la *moda* que hi va haver a Barcelona, els anys setanta del segle passat, d'atorgar capitulacions matrimonials a parelles joves urbanes, en una època immediatament anterior a la promulgació de la Llei del divorci, fent declaracions ideològiques sobre el concepte de la *institució matrimonial*, i pactant condicions relatives al futur matrimoni, de vegades completament al marge de la legalitat vigent en aquesta matèria.

El desfasament amb el que començava a ser ja una realitat social el 1960

Tal com ha posat en relleu Encarna Roca i Trias, a *Fonaments de dret civil de Catalunya*, la Compilació s'inspira en el principi de conservació dels tradicionals ordenaments regionals i, per tant, sense cap designació innovadora. El Decret del 1947 parla de «sistematització adequada de les institucions històriques», que, recordem-ho, estaven congelades des de feia un segle i mig. Pablo Salvador parla del fet que «el dret civil català va quedar presoner de la Compilació». El mateix Pablo Salvador diu: «No sembla discutible emmarcar la Compilació i els seus precedents en una tradició conservadora: a) en un sentit polític, la Memòria de Duran i Bas va ser redactada pel màxim dirigent del partit canovista a Catalunya; b) la Memòria del 1930 elaborada apressadament poc abans de la instauració de la República, va ser durant aquesta defensada per la Lliga de Catalunya com a alternativa a la política legislativa reformista en dret privat, preconitzada i portada a la pràctica des del Parlament de Catalunya per Esquerra Republicana.» En aquest sentit, tal com posa de manifest l'autor abans esmentat, existeix al nostre país mes d'una tradició juridicopolítica, i això es va posar en relleu especialment en època republicana, en què la Lliga, dirigida en aquesta matèria per Abadal, va pretendre alternativament «lo menys» (Projecte immediat d'apèndix basat en la conservadora Memòria de Duran i Bas), i «lo més» (Projecte de Codi civil català a molt llarg termini), però es va oposar frontalment a les lleis especials que representaven una reforma immediata del dret vigent sobre la majoria d'edat, la capacitat jurídica de la dona i la successió intestada. De l'oposició a la Llei de contractes de conreu no en cal parlar, per ser sobradament coneguda, però potser sí que convindria recordar que en l'àmbit del dret de família pel que fa a l'aspecte patrimonial, la promulgació de la segona de les lleis esmentades derogava institucions com ara l'«autentica *si qua mulier*» i el «Senatconsult Vel·lejà», i establia una igualtat jurídica efectiva entre l'home i la dona. Després de la Guerra Civil, el decret de derogació va qualificar d'«audàcies reformadores» les provocades en el dret civil català per la legislació derogada, i amb la benedicció de la drete catalana, es va tornar a la «sana» tradició jurídica.

En tot cas, la comissió compiladora va passar per alt la legislació republicana en l'àmbit de la família, ja sigui per convenciment i estimació a les antigues institucions, ja sigui per prudència davant la possible reacció de la Comissió de Codificació, i va centrar els estudis i les propostes en el dret més tradicional, sense intentar introduir unes reformes *de fons* en l'àmbit familiar, reformes que ja se sentien com a necessàries. L'absència d'un control parlamentari propi, impossible en l'època, va ocasionar una compilació que, de vegades, en paraules que el senyor Pablo Salvador aplica als apèndixs, es relaciona més amb la societat estamental de l'Antic Règim que no pas amb la Catalunya industrial del segle xx. En tot cas, el que és evident és que la Compilació va representar, en matèria de dret de família, un esforç formidable, fet pels millors juristes catalans del nostre segle, per a fixar i aclarir unes institucions que s'anaven perdent. En certa manera és la fotografia d'un món que s'esvaïa.

Què en queda, de la Compilació, després de la promulgació del nou Codi de família?

El quart punt a desenvolupar és l'anàlisi del que queda de la Compilació després de la promulgació del nou Codi de família. Examinem alguns punts per separat:

1. Estatut personal del cònjuges:

— Tal com posava de manifest Puig Salellas en l'aportació que va fer al Segon Congrés Jurídic Català, l'estatut personal del cònjuges amb la Compilació era bàsicament el mateix que el regulat pel Codi civil espanyol: el matrimoni produïa l'emancipació; estenia a la dona la condició personal del marit en matèries com ara la nacionalitat i la regionalitat; establia deures de convivència, fidelitat, mutu auxili i aliments; imposava l'autoritat marital (el marit havia de protegir la dona i aquesta havia d'obeir el marit), i a l'últim atribuïa al marit la facultat de fixar la residència de la família.

— En el nou Codi de família desapareix l'autoritat marital —el marit i la muller s'han de respectar i ajudar mútuament i actuar en interès de la família— i s'estableix un principi d'absoluta igualtat jurídica entre marit i muller —marit i muller tenen en el matrimoni els mateixos drets i deures—; la direcció de la família correspon als dos cònjuges de comú acord. També el domicili familiar s'estableix de comú acord, i si de cas hi manca, ho fa l'autoritat judicial.

2. Règim econòmic conjugal:

— La Compilació establia una autonomia patrimonial gairebé total entre esposos en el cas de separació de béns (i es discutia en alguns casos la necessitat de llicència); i molt més relativa en el cas de règim de comunitat, en què sí que semblava necessària la llicència. Establia la regla general de possibilitat de con-

tractació entre cònjuges, si bé se'n limitava en gran part l'aplicació pràctica mitjançant la presumpció de gratuïtat de l'article 11, la presumpció muciana de l'article 23, l'autèntica *si qua mulier* de l'article 322, la nul·litat general de la donació entre cònjuges de l'article 20, i les limitacions especials de l'article 22 en el cas de segones noces. Regulava molt extensament el dot (art. 26 al 37), (recordem que el règim de separació de béns només era substitutiu del règim dotal, i gairebé no estava regulat per la Compilació) i la tenuta, el *tantundem*, l'aixovar, el cabalatge, etc.

— El nou Codi de família manté el principi de llibertat de contractació entre marit i muller en l'article 11, si bé en cas d'impugnació judicial recau en ells la càrrega de la prova del caràcter oneros de la transmissió. S'ha eliminat l'autèntica *si qua mulier*, s'ha matisat la presumpció muciana en l'article 12, i s'ha admès la donació feta fora de capítols, i se n'ha regulat la revocació. En canvi, s'han introduït en l'article 9 importants limitacions als actes de disposició sobre l'habitatge familiar. S'ha suprimit tota la regulació del dot, la tenuta, l'aixovar, el cabalatge, etc., i s'ha regulat molt més extensament el règim de separació de béns, que és el més estès; tot això dins el principi general de llibertat de l'article 10. Destaca dins la regulació esmentada la compensació econòmica per raó de treball en els casos de separació, divorci i nul·litat dels articles 41 i 42.

— Ara bé, és en matèries com són la filiació (que en la Compilació apareixia regulada per dos articles), l'adopció (que en la Compilació estava regulada per un article), la tutela (que no apareixia regulada) i aliments entre parents, on trobem el que actualment es pot considerar el nou nucli del Codi de família (art. 87 al 272), un dret de família que, amb algunes excepcions com ara la investigació de la paternitat, la regulació de la qual es modernitza, és nou en el sentit que regula matèries que no havien estat tractades per la Compilació i, moltes vegades, tampoc pel nostre dret històric, i en el que es recull i adapta el que s'ha considerat millor del dret comparat, però que, evidentment, no pot ser considerat com a dret *propi* en el sentit tradicional de la paraula.

Fins a quin punt es pot parlar d'una tradició jurídica catalana en matèria de dret de família?

I amb això arribem al darrer punt del qual volia parlar: veient el nou Codi, fins a quin punt es pot parlar d'una tradició jurídica catalana en matèria de dret de família? o, plantejat d'una altra manera: en el cas hipotètic d'una unificació del dret de família europeu, es podria parlar avui dia d'un apèndix d'especialitats de dret català?

En l'aportació que Figa Faura va fer al Segon Congrés Jurídic Català, parlava del fet que el dret català històric era rabiosament consuetudinari amb un costum que era interpretat i aplicat pels notaris i els jutges del país. Les dues recepcions del dret romà representaren una primera revolució contra la qual el dret català es va defensar mitjançant excepcions, renunciències i juraments. (En

aquest sentit, destacava que el dret romà o dret comú no solament no era dret català, sinó al contrari, l'element contra el qual el dret consuetudinari català, el dret sentit per la gent, va reaccionar i es va posar de manifest, es va afirmar acceptant-ne una part, però rebutjant-ne la resta). El Decret de Nova Planta, tot i que va «derogar» els costums jurídics existents, no va afectar el dret privat durant el segle XVIII, però sí que ho va fer, indirectament, durant el segle XIX, amb la introducció en la vida jurídica catalana de notaris i jutges que desconeixien el dret del país. La Memòria de Duran i Bas, redactada com a reacció defensiva davant la publicació del Codi civil, va representar un nou cop a un dret que, tal com hem dit, va quedar *empresonat*, encara que salvat momentàniament, però en tot cas, dislocat quant al sistema de fonts, fent prevaler la llei sobre el costum.

Ara bé, és en aquest segle quan s'ha produït el canvi fonamental: la família catalana ha passat de ser rural a ser majoritàriament urbana i, sobretot, la família rural ha adoptat el sistema de valors urbans. I és aquí on potser val la pena aturar-nos una mica. El preàmbul del nou Codi de família diu: «El dret català ha considerat sempre la família la institució social bàsica i la primera cèl·lula de la societat. Però el vigor que el nostre dret ha conferit a la institució familiar i el sentit proteccionista que hi impera han estat tothora compatibles amb el reconeixement de la personalitat individual i de la màxima llibertat de les persones que en formen part.» Crec que això només es pot acceptar amb molts matisos. En el dret català familiar tradicional, el subjecte de l'oració, sorprenentment, no és la família, sinó la casa. Això ho han posat en relleu els autors romàntics, des de Torres i Bages en el camp religiós, passant per Bosch de la Trinxeria en el literari, Rovira i Virgili en l'històric, i el mateix Duran i Bas o més modernament Camps i Arboix en el camp jurídic per esmentar-ne només uns quants.

La majoria de les institucions del dret de família català i moltes de les del dret successori van dirigides al manteniment de la casa, a fer que aquesta no es desmembri ni es divideixi (ni, sobretot, passi a una altra família). Per a aconseguir aquesta finalitat, se sacrifica tot i, per descomptat, la llibertat individual el primer. (De fet, el respecte als drets individuals com a tals neix amb la Revolució Francesa). La institució de l'hereu (consuetudinària) com a cap de família, amb uns drets i deures reglats pels capítols i el costum, que ha portat alguns autors a parlar de «funcions» més que drets i obligacions en termes similars a la pàtria potestat en relació amb els fills, les llegendes curtes i consuetudinàriament no reclamades, les reticències davant les donacions del marit a la muller en segones noces, el pànic davant el segon matrimoni de la vídua, etc. Tot això no té res a veure amb la llibertat de l'individu. I és precisament aquesta tendència moderna a fer prevaler els drets individuals sobre la conservació de la casa el que ha posat fi a totes les institucions de les quals els nostres compiladors estaven profundament enamorats. No deixa de ser simptomàtic que una institució tan característica del dret de família com és l'heretament, orfe de tot el que constituïa la seva raó de ser en aquest àmbit, hagi estat traslladada a l'àmbit del dret de successions en el nou Codi.

Avui dia comença a ser considerat normal el fet que l'hereu es negui a mantenir a casa els seus germans, que aquests li demanin la llegítima, que la jove treballi fora de la casa i es negui a entregar el sou per a mantenir-la, per no parlar del desig, universalment sentit pels joves, de mantenir una vida independent dels pares, encara que sigui dins la mateixa masia. S'han substituït els vells capítols, excessivament rígids, pels testaments, sempre revocables. Tal com han posat en relleu historiadors com ara Tarrades i antropòlegs com ara Barrera, aquest últim a *Casa, herencia y familia en el campo catalán* (per cert, no traduïda al català), cada vegada es posa més en dubte en la casa pairal l'autoritat del pare que es troba perdut entre dos mons, i no serveix de consol a la seva desorientació la pensió de la seguretat social a què ara té dret. En fi, la moderna historiografia fins i tot està revisant la visió romàntica de la institució de l'hereu, que si en l'àmbit de les masies principals va servir per a mantenir la integritat i va crear, amb els fadristerns, una burgesia en gran part professional, en l'àmbit de les petites masies, en canvi, moltes vegades l'únic que va produir va ser una força de treball barata i bastant miserable, que va facilitar, això sí, la industrialització del segle XIX a casa nostra, com ja va posar en relleu Vicens Vives.

Acabo apuntant el fet, posat de manifest cada dia al meu despatx, que el nucli de l'actual dret de família català és molt desconegut per la gent. Hem passat d'un sistema en què, com deia Porcioles, el notari aprenia molt de dret parlant amb els pagesos, a un sistema en què al notari li comporta molta feina explicar el dret vigent a la gent que va a la notaria. Institucions com ara la compensació econòmica per raó de treball, i, sobretot, les limitacions a actes dispositius sobre l'habitatge familiar, provoquen la sorpresa de molts clients, i, de vegades, reaccions airades (com em deia l'altre dia un client: «que es pensa que som a Madrid, vostè?»).

I és que és important constatar l'evolució d'un règim matrimonial que inicialment era dotal, de manera que la separació de béns només actuava d'una manera complementària, que, posteriorment, després de la caiguda en desús del dot, es va configurar com un sistema pur de separació de béns, al qual la gent semblava acostumada; i que, en vista dels desequilibris que això representava vers la dona que es quedava a casa, ha estat corregit pels legisladors, i ho han aprofitat en certa manera al règim de guanys, cosa que no sempre ha estat ben rebuda per la gent. En canvi, no es dona una solució a la demanda creixent de contractes freqüentment molt vinculats als problemes de la família moderna, com ara la transmissió de l'habitatge de la gent gran a canvi d'una renda vitalícia i un dret d'habitació, que actualment continua sent prohibitiu per raons fiscals. Acabo fent la reflexió que passarà molt de temps abans que la gent no interioritzi aquest dret. No deixa de ser curiós el trànsit des d'un sistema en què la llei recollia el costum a un altre en què la gent s'ha d'acostumar a la llei.